

Paweł Płaneta

DYSKURSYWNY OBRAZ POLSKI NA ŁAMACH NIEMIECKICH DZIENNIKÓW W LATACH 2017–2019

STRESZCZENIE

Celem opracowania jest przedstawienie wyników badania struktury dyskursu o Polsce w trzech dziennikach niemieckich, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, „Süddeutsche Zeitung”, „Die Welt” oraz – dodatkowo – na łamach tabloidu „Bild”. W celu skonstruowania zbioru przekazów o Polsce i Polakach przeprowadzono kwerendę teksów w 140 edycjach każdego z dzienników. Łącznie w latach 2017–2018 i pierwszym kwartale 2019 roku sprawdzono 560 wydań wszystkich edycji. Pierwszym etapem analizy przeprowadzonej w ramach badań była ilościowa analiza leksykalna 300 tys. słów zebranych w korpusie tekstowym. Wynikiem pomiarów statystycznych były listy frekwencyjne, które posłużyły następnie do analizy wybranych konkordancji i kolokacji wyrazowych. Wynikiem tej procedury była rekonstrukcja ważnych słów oraz ich współwystępowania wg powtarzających się wzorów. W tej fazie badań jednostką analiz był wyraz, a więc intensywność analizowanych atrybutów tekstu mierzono liczbą i zasięgiem procentowym występowania słów. Wykorzystano ponadto procedury *text mining*, aby wyodrębnić główne pojęcia i powtarzające się w analizowanym dyskursie motywy. Kolejnym etapem badań była komputerowa analiza zawartości. Dla celów badawczych stworzono słowniki kategorii, które obejmowały zestawy wyrazów zebranych na tej samej podstawie semantycznej. Jednostką analizy w tej fazie badań było zdanie (N = 18602). W rezultacie zrekonstruowano hierarchię i kluczowość symboli zbiorowych, tematów, aktorów i miejsc obecnych w dyskursie prasowym o Polsce. W ostatniej części badań – w wyniku analizy czynnikowej – struktura dyskursu o Polsce w czterech niemieckich dziennikach została zredukowana do 19 najsilniejszych czynników decydujących o tym, które szczegółowe kategorie analizy wykazują tendencję do współwystępowania, a tym samym tworzą łatwo rozróżnialną konfigurację określonych narracji o Polsce.

Słowa kluczowe: obraz medialny Polski, dyskurs, informacje zagraniczne, analiza zawartości, prasa niemiecka

S U M M A R Y

The german newspapers discourse on Poland in 2017–2019

The aim of the article is to present the results of the survey on the structure of the discourse on Poland present in the content of three quality German dailies: „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, „Süddeutsche Zeitung”, „Die Welt” and – additionally – the tabloid „Bild”. In order to construct the collection of messages about Poland and Poles, a query was carried out in 140 editions of each daily. It resulted a total of 560 editions representing 17 percent of all editions in 2017–2018 and the first quarter of 2019. *The first step* of analysis performed in this research was the lexical analysis of the German newspapers gathered in the text corpus of app. 300 000 words. The results of statistical evaluations were the words frequency lists which were used for the analysis of certain words concordances and collocations. The effect of such procedure was the reconstruction of important words co-occurrences common patterns. In this phase of the survey the units of analysis were words, so the intensity of the analyzed text attributes were measured by the number and percentage range of certain words. Additionally, the author of the article used text mining analytics software to extract main concepts – i.e. recurring motifs in the discourse, so the results of that procedure served as a means of verification of preliminary findings of analysis. *The next phase* of the survey was the computer assisted content analysis. For the research purposes the categories dictionaries were created. Those dictionaries consisted of the set of words gathered on the same semantic basis. The unit of the analysis in this phase of the research was a single sentence (N = 18602 units) and the results of that analysis was the hierarchy and keyness of collective symbols, themes, actors and places present in the press discourse on Poland. In the *last part* of the research – as a result of factor analysis – the structure of the discourse on Poland in four German dailies was reduced to 19 strongest factors determining which different (detailed) categories have the tendency to co-occur and that is why they create easily distinguishable configuration of the certain narratives.

Keywords: press image of Poland, discourse, foreign news, content analysis, German press

WPROWADZENIE

Sprawy Niemiec były, są i pozostaną sprawami polskimi – i szerzej – sprawami mieszkańców Europy Środkowo-Wschodniej. Kwestia niemiecka tkwi głęboko w zbiorowej świadomości Polaków i zdaje się być szczególnym wyrazem historycznej i geopolitycznej konieczności. Problematyka relacji polsko-niemieckich, a zwłaszcza obrazów wzajemnych obydwu krajów w mediach, jest przedmiotem licznych publikacji (zob. Ociepka, Łada, Ćwiek-Karpowicz 2009; Szymańska 2000; 2005; 2009; 2011; Hess, Szymańska 2009).

Zmiana sytuacji politycznej w Polsce sprawiła, że relacje polsko-niemieckie znalazły się w nowej fazie. Dlatego też zwiększyło się zainteresowanie mediów niemieckich sprawami nad Wisłą i mamy do czynienia z bardziej krytycznym oglądem tych spraw. Z tej właśnie przyczyny w Ośrodku Badań Prasoznawczych UJ rozpoczęto realizację projektu badawczego poświęconego wzajemnym wizerunkom medialnym obydwu państw, ze szczególnym uwzględnieniem krytycznego obrazu Niemiec w publicystyce polskiej prasy prawicowej („tożsamościowej”) oraz dyskursu o Polsce w mediach niemieckich. Prezentowana praca stanowi niewielki fragment tego projektu¹.

METODOLOGIA BADAŃ – HIPOTEZY, MATERIAŁ BADAWCZY I PROCEDURA ANALITYCZNA

Celem tego opracowania jest przedstawienie fragmentu badań nad rekonstrukcją dyskursywnego obrazu² Polski na łamach czterech wybranych dzienników niemieckich w latach 2017–2019. Chodziło

- ¹ W realizacji części projektu udział wzięła Marta Białek-Klat.
- ² Dyskursy publiczne – a więc także dyskursy medialne – można przedstawić w formie wzajemnych relacji kilku elementów. Miejsce *podmiotu* zajmuje struktura fatyczna dyskursu, czyli jego uczestnicy: jednostki (np. politycy, dziennikarze, eksperci), zbiorowości (np. środowiska, formacje ideowe) oraz instytucje np. (partie polityczne, instytucje państwowe, samorządowe, rynkowe, medialne itp.). Konfiguracja społeczna dyskursu generuje określone *struktury znaczeń, idee, wartości*, które znajdują odzwierciedlenie w świadomości uczestników dyskursu. Między tymi elementami zachodzi swoisty symboliczny interakcjonizm: zmiana w sferze idei (systemie znaczeń) pośrednio, czyli przez świadomość społeczną uczestników dyskursu (manifestującą się w np. formie nastrojów, opinii, postaw zbiorowości, motywacji działań decydentów), prowadzi do zmiany w konfiguracji społecznej, a więc wpływa na kształt ludzkich zbiorowości (w tym instytucji) i ich działań. Ostatnim elementem opisywanej konfiguracji jest *materiałna reprezentacja dyskursu*, czyli strumień publicznych wypowiedzi rozmaitych aktorów komunikacji (w tym dziennikarzy i mediów), manifesty, programy, strategie, założenia, opracowania polityk publicznych, a zwłaszcza przekazy medialne.

o wyodrębnienie czytelnej konfiguracji *wartości, tematów, miejsc i bohaterów* wydarzeń związanych z Polską. W projekcie badawczym postawiono następujące hipotezy:

- H1. Prasa w Niemczech interesuje się Polską bardziej, niż media innych krajów. Najsilniejszy kontekst międzynarodowy przekazów o Polsce w prasie niemieckiej to kontekst Unii Europejskiej. Prasa niemiecka odnosi się sceptycznie do regionalnych inicjatyw Warszawy, zarówno projektów politycznych, jak i gospodarczych.
- H2. Bardziej prawdopodobne jest opublikowanie na łamach niemieckiej prasy takich treści o Polsce, które mają wydźwięk jednoznacznie negatywny. Media niemieckie na ogół wspierają polityczne tezy o Polsce upowszechniane na forum europejskim – krytykują ograniczania wolności słowa i mediów oraz łamanie praworządności i ograniczanie niezawisłości sądownictwa nad Wisłą.
- H3. Prasa niemiecka stanowczo odrzuca możliwość dyskusji nad reparacjami wojennymi dla Polski. Media niemieckie prezentują stanowisko odmienne od polskiego także w wielu innych kwestiach szczegółowych. Ważną rolę w kształtowaniu niemieckiej opinii publicznej na temat naszego kraju odgrywają głosy samych Polaków na łamach prasy w RFN.

W badaniach wykonanych na potrzeby tego tekstu wykorzystano technikę analizy dokumentów tekstowych (*text mining*), określanych jako zbiór algorytmów komputerowego przetwarzania danych, które służą zautomatyzowaniu procesów eksploracji dokumentów sporządzonych w językach naturalnych (Lula 2005, s. 67). Celem zastosowania tej techniki była identyfikacja powiązań istniejących pomiędzy informacjami pozyskanymi ze zbioru materiałów prasowych opublikowanych na łamach wybranych niemieckich dzienników: liberalno-konserwatywnego „Frankfurter Allgemeine Zeitung” (dalej także FAZ – 100 tys. form wyrazowych), liberalnego i centrolewicowego „Süddeutsche Zeitung” (SZ – 101 tys.) oraz konserwatywnego

i prawnicowego „Die Welt” (DW – 104 tys.)³. Aby skonstruować zbiór przekazów na temat Polski i Polaków przeprowadzono kwerendę w 140 wydaniach każdego dziennika, co łącznie stanowiło 560 wydań, czyli 17 proc. wszystkich edycji czterech dzienników w latach 2017–2018 i pierwszym kwartale 2019 roku.

Tabela 1. Ranking państw pojawiających się w czterech analizowanych dziennikach w latach 2017–2019⁴

L.p.	FAZ		„SZ”		„DW”		Bild	
1	Niemcy	13185	Niemcy	14000	Niemcy	12275	Niemcy	4621
2	USA	5117	USA	12737	USA	7411	USA	738
3	Chiny	4017	Chiny	3781	Francja	2715	Francja	419
4	Rosja	2899	Francja	3086	Chiny	2437	Włochy	315
5	Francja	2827	Rosja	2987	Rosja	2224	Chiny	257
6	Włochy	2080	Włochy	2667	Włochy	2035	Austria	241
7	Szwajcaria	1737	Austria	2479	Szwajcaria	1595	Szwajcaria	227
8	Austria	1621	Szwajcaria	1642	Austria	1290	Polska	206
9	Polska	1114	Polska	1553	Polska	1232	Dania	144
10	Grecja	951	Czechy	861	Belgia	809	Belgia	137
11	Dania	668	Grecja	849	Grecja	573	Rosja	122
12	Luksemburg	570	Belgia	720	Dania	402	Grecja	102
13	Belgia	499	Holandia	644	Czechy	393	Czechy	95
14	Czechy	361	Luksemburg	133	Luksemburg	290	Luksemburg	53
15	Holandia	324	Dania	131	Holandia	288	Holandia	49

Źródło: opracowanie – M. Białek-Klat.

- 3 Jako zbiór dodatkowy wykorzystano 12-tysięczny korpus tekstów o Polsce opublikowanych na łamach tabloidu „Bild”.
- 4 Wyniki powyższego zestawienia porównano z obecnością tematyki polskiej na łamach czołowych dzienników światowych w badanym czasie. Okazało się na przykład, że w „New York Timesie” Polska pojawiła się 388 razy (w dziale międzynarodowym), 231 w materiałach publicystycznych, 68 razy na kolumnach ekonomicznych i 60 razy w dodatku magazynowym dziennika – łącznie 747 razy. Większe zainteresowanie naszym krajem – ok. 1 tys. wystąpień – w latach 2017–2019 obserwujemy na łamach „Le Figaro” i „La Repubblica”. Warto w tym miejscu zauważyć, że wśród odredakcyjnych słów kluczowych (*Mots clés*) związanych z Polską na łamach francuskiego dziennika najczęściej występuje

Przed przystąpieniem do właściwych badań sprawdzono, z jaką częstotliwością analizowane dzienniki komunikują na temat poszczególnych państw. W archiwach cyfrowych sprawdzono liczbę wystąpień nazw (w formie podstawowej) podmiotów istotnych z punktu widzenia Niemiec ze względu na sąsiedztwo⁵ lub znaczenie na arenie międzynarodowej⁶.

Po wstępnym opracowaniu i przygotowaniu korpusu przystąpiono do przeprowadzenia analizy, której jednostkami badanymi były wypowiedzi w formie zdań (N = 18 602). Na wstępie sporządzono listy frekwencyjne wyrazów pojawiających się w badanych tekstach, co posłużyło rekonstrukcji intensywności określonych treści, tj. tematów, autorów, koncepcji etc. Informacje o frekwencji i zasięgach procentowych poszczególnych (grup) wyrazów połączono ze słowami-kluczami⁷ (wraz z ich kontekstami), co pozwoliło przedstawić wyrazistość (swoistość) określonych wątków podejmowanych przez poszczególne redakcje. Kolejny poziom analizy stanowiła komputerowa analiza zawartości. Podstawą klucza kategoryzacyjnego były

migracja (70 razy), *UE* (47), *Brexit* (31) ale także – co godne podkreślenia – *populizm* (21). Z kolei we włoskiej gazecie, wśród przywódców politycznych pojawiających się w artykułach o Polsce najczęściej pisano o Angeli Merkel (27 razy), Donaldzie Trumpie (24), Jarosławie Kaczyńskim (21), Donaldzie Tusku (19), Jean-Claude Junckerze (16), Andrzeju Dudzie (14) oraz Viktorze Orbánie (14).

- 5 Polen, Frankreich, Österreich, Schweiz, Belgien, Tschechien, Niederlande, Dänemark i Luxemburg.
- 6 China, Russland, USA, a także – ze względu na przynależność do UE: Italien, Griechenland.
- 7 Słowami-kluczami nie są słowa występujące w danym korpusie najczęściej (z wysokich pozycji listy frekwencyjnej), lecz te, których zasięg występowania w danym tekście jest większy, niż można się tego spodziewać, analizując korpus referencyjny. Najważniejszym elementem analizy słów kluczowych jest właściwy dobór korpusu referencyjnego. Aby określić „stopień kluczowości” (*keyness*) danej słowoformy dla danego tekstu (lub zbioru tekstów), bierze się pod uwagę: 1) frekwencję występowania słowoformy w analizowanym tekście, 2) liczbę pozycji na liście frekwencyjnej tekstu analizowanego, 3) frekwencję słowoformy w większym (referencyjnym) tekście, 4) liczbę pozycji na liście frekwencyjnej korpusu referencyjnego. Na liście słowoform kluczowych pojawiają się zatem takie wyrazy, które mają nadspodziewanie wysoką frekwencję (lub nadspodziewanie niską) w porównaniu z korpusem referencyjnym.

słowniki kategorii opracowane ze względu na pola wyrazowe (Pisarek 2007, s. 278), czyli uporządkowane bloki słownika odpowiadające określonym obszarom rzeczywistości⁸.

Listy frekwencyjne wyrazów oraz zasięgi procentowe poszczególnych kategorii komputerowej analizy zawartości posłużyły rekonstrukcji intensywności określonych treści, co stanowiło próbę odtworzenia mechanizmów *selekcjonowania* treści na łamach niemieckiej prasy (White 1949, s. 389–390; Shoemaker, Eichholz, Kim, Wrigley 2001, s. 233). Te informacje – połączone ze słowami kluczowymi (wraz z kontekstami) odsłoniły wyrazistość tychże treści, co pozwoliło na opracowanie *hierarchii ważności* tematów, bohaterów, wartości i miejsc (McCombs, Shaw 1972, s. 176–187). Wykonana na ostatnim etapie badań matryca wzajemnych korelacji poszczególnych kategorii klucza (oraz wykonana na jej podstawie analiza skupień) doprowadziła do ujawnienia dominujących *ram interpretacyjnych* (Entman 1993, s. 51–58), natomiast analiza czynnikowa okazała się skutecznym narzędziem rekonstrukcji kardynalnych *narracji* o Polsce w prasie niemieckiej w latach 2017–2019.

OBRAZ POLSKI NA ŁAMACH NIEMIECKICH DZIENNIKÓW – WYNIKI ANALIZ ILOŚCIOWYCH

W tekstach o Polsce na łamach niemieckich dzienników najczęściej pojawiały się słowa i wyrażenia denotujące WŁADZĘ WYKONAWCZĄ⁹. Różne formy leksemów, takich jak *rząd*, *premier*, *minister*, *prezydent* (etc.) wystąpiły łącznie ok. 2 tys. razy w 1,9 tys. jednostek analizy (tj. zdaniach)¹⁰. Kolejne miejsca w rankingu dziesięciu najwyżej

8 Klucz kategoryzacyjny oraz pełny raport z badań jest dostępny w archiwum Ośrodka Badań Prasoznawczych UJ.

9 Ze względu na celowy dobór tekstów wśród najczęściej pojawiających się form wyrazowych znalazły się odniesienia do Europy (ponad 3 tys.), Polski (2,6 tys.) oraz Niemiec (1,3 tys.).

10 Zasięgi występowania wszystkich kategorii tematycznych (oraz kategorii odnoszących się do bohaterów i miejsc wydarzeń, a także wartości (i antywartości)

notowanych kategorii tematycznych zajmują: PRAWO (w 1134 zdaniach – jednostkach analizy), POLITYKA (OGÓLNIENIE) (881), SPRAWY PAŃSTWOWE (664), FINANSE (514), SĄDOWNICTWO (504), NAUKA-WIEDZA (477), HISTORIA (440), KULTURA I SZTUKA (OGÓLNIENIE) (349) oraz WOJNA (344)¹¹. Indywidualni i kolektywni bohaterowie przekazów poświęconych Polsce w niemieckiej prasie to – najczęściej – PAŃSTWO (664), LUDZIE (582), WOJSKO, POLICJA (478), PARTIA (416), LIDER, PRZYWÓDCA (397), KOMISJA (390), CZŁONEK (352), DZIENNIKARZE, MEDIA (348), NARÓD (329) oraz OSOBA (302)¹². Najczęściej występujące kategorie aksjologiczne to KONSENSUS, ZGODA (676), ŚMIERĆ, ZBRODNIA (355), DOBRO (OGÓLNIENIE) (331), ŻYCIE (322), SIŁA (310), OBRONA (268), SPRAWIEDLIWOŚĆ (257), OPIEKA (237), WOLNOŚĆ (223), oraz ZAGROŻENIE (217)¹³. Czołowe miejsca

wraz z matrycą najsilniejszych korelacji między poszczególnymi kategoriami analizy są dostępne w archiwum OBP UJ.

- 11 Tworzą one – razem – kategorię WŁADZA WYKONAWCZA, która jest najsilniej skorelowana z takimi kategoriami, jak: FEDERACJA | ASPEKT-MIĘDZYNARODOWY | SPRAWIEDLIWOŚĆ | DUDA | SĄDOWNICTWO | MORAWIECKI | PIS | PRAWO | POLITYCY-PIS | PRZYWÓDZTWO | PARTIA | KACZYŃSKI | KONSERWATYZM | SZYDŁO | ZIOBRO | REFORMY | TRYBUNAŁ | KONSTYTUCJA | WŁADZA-USTAWODAWCZA | TRUMP | PAŃSTWO | WYBORY | OPOZYCJA | NOWOŚĆ | BABIŠ | ORBÁN | PROCES-DECYZYJNY | DZIENNIKARZE-MEDIA | MACRON | TUSK | POLITYKA | NETANJAHU | GERSDORF | OBRONA | ZGODA-KONSENSUS | KRYTYKA | NARÓD | WOLA | POPULIZM.
- 12 A dalej: ŻYDZI (294), PIS (282), MIGRANCI (257), FIRMA, KORPORACJA (250), UCHODŹCY (244), RODZINA (239), FEDERACJA (232), OPOZYCJA (212), WSPÓLNOTA (197), KOBIEȚA (194), MIESZKAŃCY (190), OBYWATELE (176), DZIECKO (160), OFIARY (144), KANCLERZ (142), CZŁOWIEK (137), ORGANIZACJA (118), TRYBUNAŁ (116), CDU (86), PROKURATURA (83), IMPERIUM (74), AUTOR (72), EKSPERT (72), DYPLOMACJA (70), RZECZNIK (70), SPD (69), KANDYDAT (66), DYREKCJA (65), KLIENT (65), AFD (63), EMERYTURA (59), PROFESOR (47), YAD VASHEM (46), BURMISTRZ (45), WRÓG (42), NRD (40), PSYCHOLOGIA (36), BUNDESTAG (30), ROBOTNICZY (29), ONZ (24), CUDZOZIEMCY (22).
- 13 A następnie: REFORMY (212), DEMOKRACJA (210), WIEDZA (NAUKA) (210), PRZYSZŁOŚĆ (199), NOWOCZESNOŚĆ (187), BEZPIECZEŃSTWO (185), PARTNERSTWO (165), MŁODOŚĆ (163), WARTOŚCI (OGÓLNIENIE) (161), SYMPATIA (143), ZWYCIĘSTWO (143), TRADYCJA (135), HUMANITARYZM

w rankingu pojawiających się najczęściej, wskazanych z imienia i nazwiska aktorów zajmują: KACZYŃSKI (296), MERKEL (167), TRUMP (151), DUDA (131), ORBÁN (111), MACRON (102), TUSK (96), PUTIN (87), HITLER (73) oraz MORAWIECKI (62)¹⁴.

MAPA DYSKURSU NIEMIECKICH DZIENNIKÓW O POLSCE W LATACH 2017–2019

Aby zrekonstruować konfigurację dyskursu w badanych przekazach dziennikarskich o Polsce na łamach niemieckich dzienników, poszczególne zdania (przypadki) zostały poddane specyficznej procedurze analitycznej, w której bierze się pod uwagę zarówno frekwencję występowania określonych kategorii, jak i ich tendencje do współwystępowania z innymi kategoriami. Przedstawiony poniżej schemat należy traktować jak mapę, która zawiera kilkanaście różnych obszarów-skupisk kategorii. Wielkość poszczególnych obszarów na mapie informuje o tym, jak licznie w badanych tekstach dana kategoria był reprezentowana. Natomiast odległości między poszczególnymi obszarami (ale także dystans między poszczególnymi elementami tych obszarów) informują o tendencjach do ich współwystępowania w badanych jednostkach analizy¹⁵. Opisana

(131), OBOWIĄZEK (120), ZASADY (118), POPULIZM (114), MIŁOŚĆ, SZCZĘŚCIE (112), POKÓJ (112), WIARA (109), WALKA (105), ODPOWIEDZIALNOŚĆ (100), SOLIDARNOŚĆ (99), NIENAWIŚĆ, RASIZM (97), EKSTREMIZM (89), OJCZYŻNA (83), PRZEMOC (74), NIEPODLEGŁOŚĆ (65), ZAKAŁAMANIE (64), DOBROBYT (63), ODWAGA, HEROIZM (58), (NIE)TOLERANCJA (56), GODNOŚĆ (50), MĄDROŚĆ (50), ANTYSEMITYZM (48), NIEPODLEGŁOŚĆ (46), PIĘKNO (40), BRUTALNOŚĆ (32).

14 A dalej: TIMMERMANS (39), WEBER (38), POLITYCY PO, PSL (ŁĄCZNIE) (35), POLSKA PRAWICA (ŁĄCZNIE) (34), ZIOBRO (34), ADAMOWICZ (32), OETTINGER (31), BABIŚ (27), CZARNECKI (27), SZYDŁO (27), MAAS (25), WAŁĘSA (25), MACHCEWICZ (22), GOWIN (21), NETANIAHU (21), SCHROEDER (18), GERSDORF (17).

15 Korzystając z oprogramowania Text Smart, skonstruowano obraz ogólny dyskursu na kształt „geograficznej” mapy związków wzajemnych poszczególnych

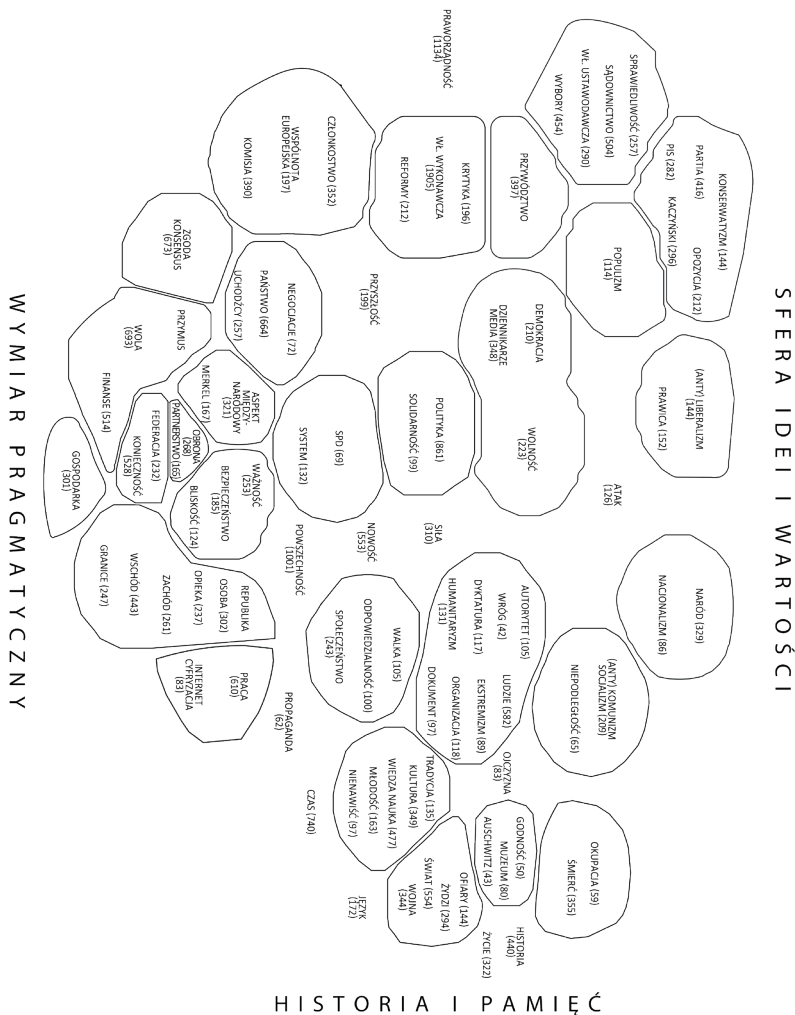
trzystopniowa procedura analityczna doprowadziła do skonstruowania mapy ilustrującej ogólny porządek dyskursu uformowanego z kategorii występujących w materiałach prasowych poświęconych Polsce i opublikowanych na łamach czterech niemieckich dzienników w latach 2017–2019.

Konfiguracja kategorii na zaprezentowanej mapie pozwala sądzić, że dyskurs o Polsce na łamach badanych dzienników można uporządkować wedle dwóch wymiarów: aksjologicznego (między sferą wartości pragmatycznych a sferą społeczno-politycznych wartości i idei) oraz czasowego (od dyskursu historycznego do terażniejszości i przyszłości).

W dyskursie o przeszłości najmocniejsze skupienia tworzą grupy kategorii OKUPACJA + ŚMIERĆ, następnie MUZEUM + GODNOŚĆ + AUSCHWITZ oraz trzecie skupienie, czyli OFIARY + ŻYDZI + ŚWIAT + WOJNA. Jedną z kategorii pełniących rolę kluczowych zworników dyskursu o przeszłości i pamięci – czyli niefunkcjonujących z żadnym skupieniem, lecz wykazujących tendencję do łączenia się z wieloma równocześnie – jest ŻYCIE. Kluczową kategorią (zwornikiem) wymiaru „projektującego”, czyli narracji o terażniejszości i przyszłości, jest PRAWORZĄDNOŚĆ, która, *po pierwsze*, jest jedną z najliczniej reprezentowanych kategorii w badanych tekstach, a *po drugie*, przejawia tendencję do współwystępowania z elementami tworzącymi aż cztery różne skupienia: (1) SPRAWIEDLIWOŚĆ + SĄDOWNICTWO + WŁADZA USTAWODAWCZA + WYBORY, (2) PRZYWÓDZTWO, (3) KRYTYKA + WŁADZA WYKONAWCZA + REFORMY oraz (4) CZŁONKOSTWO + WSPÓLNOTA EUROPEJSKA + KOMISJA.

Schemat 1. Mapa dyskursu o Polsce na łamach niemieckich dzienników w latach 2017–2019

AKTUALNOŚĆ – PRZYSZŁOŚĆ

Fundamentem wymiaru pragmatycznego dyskursu o Polsce na łamach niemieckich dzienników jest **GOSPODARKA**, a najbardziej obszerne skupienie w tej sferze tworzą – łącznie – kategorie takie, jak m.in. **OPIEKĄ + ZACHÓD + WSCHÓD + CYFRYZACJA + PRACA**. Natomiast w sferze idei i wartości funkcjonują – w równym

stopniu – trzy obszerne skupienia: (1) KONSERWATYZM (razem z kategoriami takimi, jak PiS, PARTIA, KACZYŃSKI oraz OPOZYCJA), (2) (ANTY)LIBERALIZM razem z PRAWICĄ oraz (3) NARÓD (razem z NACJONALIZMEM).

Warto zwrócić uwagę na fakt, że w aksjologicznym wymiarze funkcjonuje kluczowa kategoria – ATAK (ATAKOWAĆ) – łącząca się w dużą liczbą kategorii funkcjonujących w rozmaitych obszarach (skupieniach). Kolejną tak „wielowymiarową” kategorią pełniącą funkcję zwornika rozmaitych dyskursów szczegółowych jest kategoria PRZYSZŁOŚĆ.

GŁÓWNE NARRACJE O POLSCE NA ŁAMACH PRASY NIEMIECKIEJ – BLIŻSZE SPOJRZENIE

Aby dotrzeć do bardziej wyrazistych wyników na temat struktury dyskursu niemieckich dzienników o Polsce, w kolejnej fazie badań wykonano pomiary statystyczne, posługując się jedną z technik wnioskowania wielowymiarowego, czyli analizą czynnikową. W jej wyniku zredukowano obraz całości do dziewiętnastu najważniejszych czynników, które decydują o tym, że różne szczegółowe kategorie analizy są ze sobą mocno związane (mają tendencję do współwystępowania) i tworzą tym samym łatwo rozpoznawalne w badanych tekstach zestawy kategorii odnoszących się do bohaterów, problemów, wartości i miejsc, co sprawia – jak zakładam – że można tak wyodrębnione konfiguracje umownie nazwać głównymi narracjami o Polsce w latach 2017–2019.

Najbardziej wyrazistą narracją o Polsce tworzą te kategorie które w łącznej (II) konfiguracji – stanowią prasową krytykę głębokiej zmiany politycznej w Europie, zwłaszcza w Środkowej i Wschodniej. W tej grupie tekstów dominują doniesienia o Polsce

pod rządami PiS¹⁶ (i osobistym wpływem Jarosława Kaczyńskiego¹⁷) w aspekcie wszechobecnego upolitycznienia, a nawet upartyjnienia państwa. Ważnym kontekstem tej – zwykle jednoznacznie negatywnej narracji – jest kontekst europejski, a szczególnie rola, jaką państwo niemieckie ma do odegrania w nowych warunkach politycznych. Największym zagrożeniem jest zatem w nowej sytuacji ofensywa populizmu, autorytaryzmu, konserwatyizmu, nacjonalizmu, ksenofobii i innych „upiorów” z przeszłości, od których – jak jeszcze niedawno sądzono – zjednoczona Europa miała być wolna. A zatem narracja (II) wchodzi w mocny związek ze skupieniem (IV) obejmującym tę część zawartości analizowanych dzienników, która dotyczy problemów Polski w Unii Europejskiej, zwłaszcza w związku – jak formułują to niemieccy publicyści – z licznymi „uchybieniami” i „niedotrzymywaniem zobowiązań członkowskich” w sferze praworządności, tj. problemów Polski z przestrzeganiem zasad państwa prawa oraz reformą sądownictwa (Ulrich 2017b, s. 4; Hassel 2018c, s. 2; Hassel 2019, s. 3; Müller-Thederan 2019, s. 6; Veser 2019, s. 3; Fritz 2019, s. 1).

Odrębna (I) narracja o Polsce na łamach niemieckich dzienników wiąże się z upamiętnianiem tragicznej historii XX wieku¹⁸. Jest to humanistyczna refleksja nad zbiorowymi i indywidualnymi losami ludzi oraz pamięcią o tragedii i śmierci, a najważniejszy jest w omawianym nurcie wątek zagłady Żydów¹⁹. Prasa niemiecka ekspozycy-

16 Niemieccy dziennikarze opisują PiS jako partię „ekstremalną”, „nacjonalistyczną”, „katolicką” i „eurosceptyczną”, natomiast PO jest przedstawiana jako siła „umiarkowana”, „kosmopolityczna” i „prounijna”.

17 Kreowany na sprawującego władzę autorytarną, który „podobnie jak Józef Piłsudski ojciec założyciel Polski (...) nie sprawuje urzędu publicznego, jednak kontroluje Polskę poprzez traktowanie partii jako realnej siedziby rządu” [tłum. własne] (Hassel 2018c, s. 8).

18 Najistotniejsze w tym obszarze dyskursu są grupy wyrazów oraz utworzone z nich kategorie odnoszące się do HISTORII, ŚMIERCI (ZBRODNI), WOJNY, OKUPACJI, NAZIZMU, ANTYSEMITYZMU, PAMIĘCI, OFIAR, TRAGEDII. W omawianym czynniku pojawiają się też kategorie szczegółowe, takie jak GETTO, CMENTARZ, YAD VASHEM, HITLER.

19 Wśród form wyrazowych, które mają kluczowy charakter dla omawianego nurtu, pojawiają się m.in. słowa denotujące *patiensów* – słabych bohaterów,

nuje bolesny problem współodpowiedzialności przedstawicieli innych – poza Niemcami (w tym Polaków) – narodów za Holocaust. Narracja ta obejmuje także krytykę obecnej polskiej polityki historycznej oraz instrumentalnego wykorzystywania historii (Bethke 2019, s. 10; Hassel 2017, s. 12; Veser 2018, s. 10; Croitoru 2017, s. 14; Föderl-Schmid 2017, s. 12; Kijowska 2018, s. 18; Hassel, Neshitov 2017, s. 3; Ulrich 2017c, s. 4; Schümer 2017, s. 3).

Wśród zaprezentowanych wzajemnych relacji poszczególnych narracji o Polsce na łamach niemieckich dzienników w latach 2017–2019 (zob. schemat 2) można zauważyć mocny związek dwóch elementów. Skupienie (III), obejmujące odniesienia do – nazwijmy to umownie – „polityki na ulicy” (tj. przekazów na temat demonstracji i aktywności publicznej opozycji ale także relacji z kolejnych Marszów Niepodległości), łączy się z narracją (VI) o działaniach polskiej opozycji, w tym przedstawicieli elit naukowych, intelektualnych czy artystycznych na arenie europejskiej (Schuller 2017c, s. 6; Hassel 2018b, s. 9; Hassel, Neshitov 2017, s. 3). Obydwa wątki łączą się z narracją VIII, czyli grupą tekstów o trudnym sąsiedztwie polsko-niemieckim – wieloaspektowym (odnoszącym się także do sfery wartości) dyskursie o polsko-niemieckich relacjach²⁰.

Te trzy wymienione wątki łączą się także z narracją o polityce energetycznej w UE (XI), której ważnym aspektem – co oczywiste – są imperialne działania Rosji w regionie. W prasowej narracji na ten temat wielokrotnie pojawiają się słowa-kluce,

obiekty działań. Są to np. *kobiety i dzieci*. Kluczową słowoformą jest tu *młodzież*. Jest to też najbardziej nacechowany aksjologicznie nurt dyskursu, w którym dominują *kondemnanda*, tj. empirycznie dostępne w tekstach prasowych słowa i wyrażenia, które w swej warstwie denotacyjnej, konotacyjnej, a zwłaszcza emotywniej konstruują aksjosferę antywartości – oprócz śmierci jest to *Zagłada, Holocaust, Auschwitz*. W sferze *mirandów* kreujących świat pozytywnych wartości są to *wartości ogólnie*, ale też *Europa* oraz *wolność*. Warto też zwrócić uwagę na słowo-kluź w tej sferze, jakim jest wyraz *jidysz* (a także *język*).

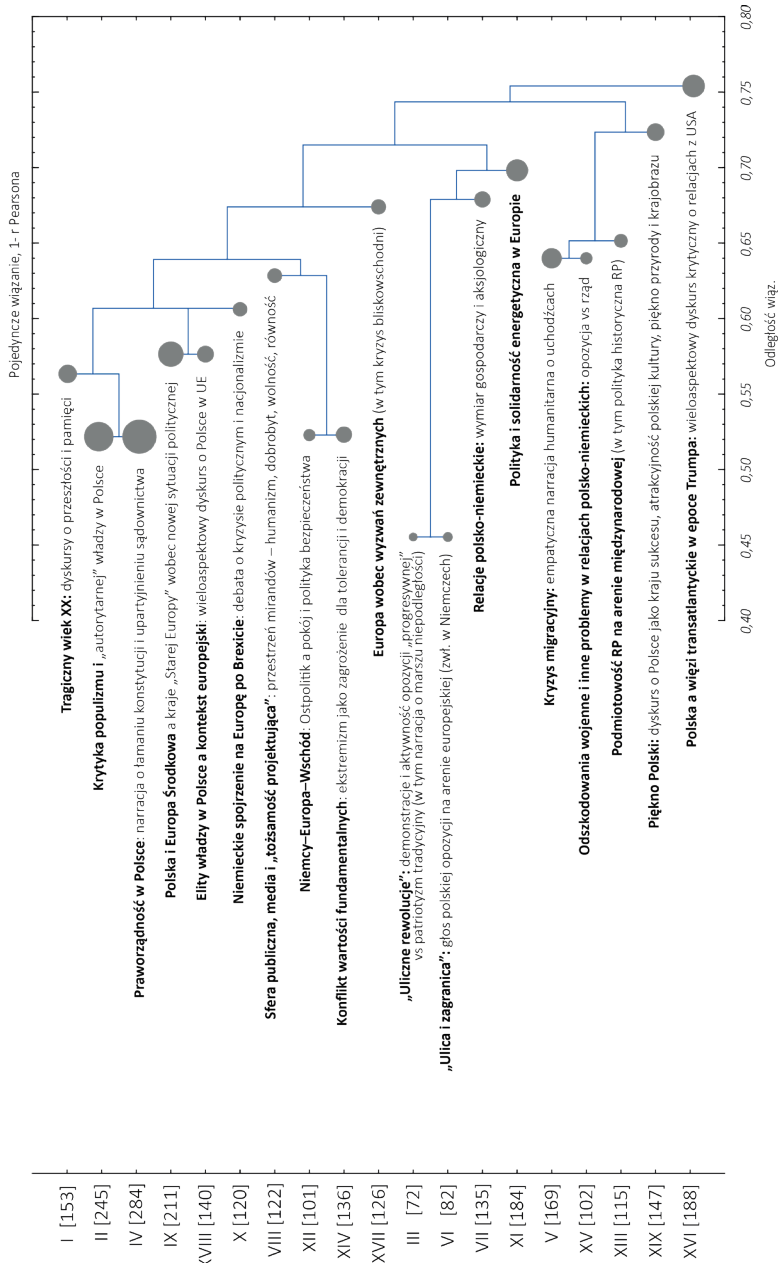
20 Istotnym elementem tej narracji jest problematyka ekonomiczna. Jej wskaźnikami są zgrupowania wyrazów, takich jak (*strefa*) *euro, miliony/miliardy, netto, budżet, inwestycje czy obligacje*. Modelowym reprezentantem tego nurtu jest wywiad z prof. Zdzisławem Krasnodębskim opublikowany na łamach „Die Welt” (Schiltz, 2019, s. 6).

zarówno szczegółowe (*energia, gaz, sankcje*), jak i bardziej ogólne, np. *dialog*, który – w przypadku negocjacji z Moskwą – oznacza trudne rozmowy polityczne i negocjacje z Putinem, czyli nieustanne próby zniechęcania Rosji do kontynuowania wojny na Ukrainie, nakłanianie do zakończenia tragedii syryjskiej, odwołanie jej od prowadzenia wojny hybrydowej przeciwko Zachodowi, a zwłaszcza zaprzestania ataków hackerskich i kampanii dezinformacyjnych oraz finansowania rasistowskich i nacjonalistycznych partii w Europie. Tak w pewnym uproszczeniu można – za dziennikiem FAZ – scharakteryzować agendę ponadpartyjnej polityki zagranicznej Niemiec wobec Rosji (Carstens 2018, s. 10).

Kolejny (IX) element wizerunku Polski na łamach niemieckich dzienników ma związek z podmiotowością Polski na arenie europejskiej i jej solidarnością z państwami regionu: od Wyszehradu do Trójmorza. Narracja ta obejmuje szereg odniesień – co oczywiste – do polityki zagranicznej (pojawiają się tu nazwiska premierów Polski, jej ministrów spraw zagranicznych) oraz polityki szeroko rozumianego bezpieczeństwa. Omawiana narracja tworzy mocny związek z wieloaspektowym dyskursem o elitach politycznych (i przywództwie) w Polsce i Europie (XVIII) (Fritz 2018b, s. 6; Steiner 2019, s. 6; Veser 2017, s. 10; Croll, Kálnoky 2018, s. 7; Löwenstein 2018, s. 2; Fritz 2018a, s. 7; Schiltz, Fritz 2019, s. 8; Gnauck 2017a, s. 7).

Odrębny (X) – choć łączący się z wymienionymi wcześniej wątkami IX i XVII – nurt na łamach niemieckich dzienników stanowi grupa przekazów poświęconych UE po Brexicie, ze szczególnym uwzględnieniem publicznej debaty o kryzysie politycznym i nacjonalizmie. Tłący się kryzys euro, napływ uchodźców, rosnący eurosceptycyzm oraz negocjacje w sprawie Brexitu utrzymywały UE w napięciu, a w kontekście Polski, niemieccy dziennikarze zastanawiali się nad tym, czy Warszawa może – podobnie jak Wielka Brytania – opuścić UE (Gnauck 2017b, s. 3; Ulrich 2017d, s. 4).

Schemat 2. Główne narracje o Polsce na łamach niemieckich dzienników w latach 2017–2019

Uwaga: w nawiasach podano wystandaryzowane zasięgi ŁĄCZNE kategorii tworzących skupienia I–XIX. Źródło: oprac. własne.

Szanse i wyzwania przyszłości – Ostpolitik Niemiec jako regionalnego lidera w kontekście pokoju i bezpieczeństwa, którym zagraża przemoc w świecie, to kolejna (XII) narracja wyodrębniona na łamach analizowanych dzienników. Rozważania o pozycji Niemiec wobec wyzwań współczesności bez wątplenia stanowią trudny temat dla niemieckich mediów. Wśród fundamentalnych zagrożeń dla Europy i Niemiec wskazuje się – jak wspomniano – wzrost agresywnej retoryki i działań ze strony Rosji (Kautz 2017, s. 2), nieprzewidywalność polityki zagranicznej USA, pojawienie się nowej – być może wkrótce hegemonicznej – potęgi Chin, globalny terrorizm, rozwój „turbokapitalizmu” oraz dominację wielkich korporacji, zwłaszcza w dziedzinie nowych technologii komunikowania. A w tych trudnych czasach Polska jako członek Wspólnoty Europejskiej i sąsiad RFN powinna się przyczynić do stabilizowania sytuacji, a nie przyłączać się do „międzynarodówki autokratów”, dlatego „Berlin ma obowiązek pomagać Polakom bronić wolności” (Urlich 2017c, s. 4).²¹

Opisywany nurt łączy się z narracją (XIV) na temat wojen kulturowych, czyli strumieniem przekazów poświęconych zderzeniu wartości fundamentalnych (tolerancji, demokracji, prawdy) z zagrażającymi im antywartościami reprezentowanymi przez ekstremizm, populizm²² oraz radykalizację komunikacji publicznej²³. Tę mocno nacechowaną aksjologicznie konfigurację uzupełnia narracja VIII, obejmująca liczne odniesienia do fundamentalnych

²¹ „Berlin steht in der Pflicht, Polens Freiheit zu verteidigen“ (Urlich 2017c, s. 4).

²² W wielu innych analizowanych tekstach pojawiają się liczne odniesienia do ekstremizmu politycznego, a wydarzeniami, które w sposób szczególny angażowały uwagę niemieckich dziennikarzy były – jak wspomniano – kolejne Marsze Niepodległości opisywane jako masowe (gromadzące nawet do 60 tysięcy osób) demonstracje, podczas których – jak wielokrotnie pisano – „prawicowi ekstremiści” demonstrowali swój „nacjonalizm” z flagami i pochodniami, co stanowiło dość czytelną sugestię na temat faszystujących polskich patriotów (Schuller 2017c, s. 6).

²³ W lipcu 2017 roku na łamach FAZ ukazał się interesujący felieton Jacka Dehnela przedstawionego przez redakcję dziennika jako jeden z najważniejszych polskich poetów i powieściopisarzy. Autor opublikowanej właśnie w tym czasie w języku niemieckim powieści, przy okazji antyrządowych protestów w obronie

wartości „projektujących” – w wymiarze normatywnym – tożsamość wspólnoty i europejskiej sfery publicznej. Kluczowymi pojęciami omawianego dyskursu są „otwartość”, „pluralizm” i „różnorodność”, które konstytuują wspólnotę aksjologiczną obejmującą takie wartości, jak „prawa człowieka”, „wolność”, „równość”, „tolerancja”, ale też „sprawiedliwość” i „solidarność” (Mühlauer, Munzinger 2017, s. 8; Lepenies 2018, s. 2; Hassel, Neshitov 2017, s. 3)²⁴.

Najważniejszym sojusznikiem wartości europejskich w tej swoistej wojnie kulturowej pozostaje – według Adama Michnika – wolna prasa, która – niestety – jest prześladowana nie tylko w Turcji czy Rosji, ale także w Polsce i innych krajach Europy Środkowej. Niezależnym mediom – ostatniemu bastionowi obrony konstytucji i porządku demokratycznego – zagraża nie tylko ofensywa autorytaryzmu i populizmu, ale także wszechobecność kłamstwa w epoce post-prawdy. W wielu miejscach świata zagrożenie ze strony instytucjonalnej cenzury zostało wprawdzie zlikwidowane, ale pojawiło się niebezpieczeństwo nowe: wszechobecny chaos komunikacyjny, który, zwłaszcza w internecie, jest skutecznym orężem w rękach antydemokratów (Michnik 2018, s. 2).

Następny (V) obszar dyskursu dotyczy postawy Polski jako kraju członkowskiego UE wobec praw człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki uchodźców

niezawisłości sądownictwa dokonał wnikliwej analizy agresywnej polityki obozu władzy i radykalizacji języka polityki w Polsce (Dehnel 2017, s. 15).

- 24 Kultura staje się zatem głównym polem bitwy, miejscem ścierania się dyskursów. Marginalizowane idee i poglądy – do niedawna skutecznie wyciszane – dziś głośno wybrzmiewają w przestrzeni publicznej, ponieważ populiści, tacy jak Trump, Le Pen, czy liderzy AfD głoszą je bez jakiegokolwiek skrępowania. Przemocną zaś konsekwencją tej swoistej ofensywy populizmu – zdaniem Timothy’ego Gartona Asha na łamach SZ – jest „przywracanie godności”. Wyborcy są zachwyceni tym, że Anglicy, Amerykanie, Polacy czy Niemcy mogą być dumni ze swych tradycji i tożsamości. Ta swoista polityka tożsamościowa nie jest już – jak do niedawna, w czasie hegemonii politycznej poprawności – prawem i przywilejem rozmaitych mniejszościowych grup etnicznych, religijnych, seksualnych itd. (Garton Ash 2017, s. 2).

w czasie kryzysu migracyjnego²⁵ oraz fundamentalnej różnicy zdań między Berlinem a Warszawą w tej kwestii. Narracja ta mocno łączy się z dyskursem o polskiej „podmiotowości” na arenie międzynarodowej (XIII) (Schuller 2018, s. 5; Croitoru 2017, s. 14) oraz – w jeszcze większym stopniu – z przekazami na temat reparacji wojennych²⁶ i innych spornych kwestii w relacjach polsko-niemieckich, ze szczególnym uwzględnieniem rozbieżności zdań między rządem w Warszawie a opozycją (XV).

Wyraźnie odrębne miejsce na łamach zbadanych dzienników stanowi narracja o postawie Polski na arenie międzynarodowej w kontekście Warszawy jako najbliższego sojusznika Waszyngtonu (XVI). W tekstach reprezentujących omawiany nurt chodzi najczęściej o „kwestię polską” w aspekcie globalnej polityki USA i prezydenta Donalda Trumpa. Inną – wyraźnie odróżnialną grupę – tworzą artykuły poświęcone relacjom Polski z Izraelem oraz – w szerszej perspektywie – postawa Polski (jako członka UE, a jednocześnie bliskiego sojusznika USA) wobec problemów Bliskiego Wschodu (XVII).

Ostatnią – choć wcale nie najmniej ważną – narracją o Polsce na łamach niemieckich dzienników jest piękno Polski: wielowymiarowy dyskurs o atrakcyjności naszego kraju, jego kultury, sztuki, a także przyrody (XIX).

25 Kluczowe wyrazy w tej grupie to m.in. *wojna, opieka, obrona, uchodźcy, migracja, granica*. Pojawiają się też nazwiska ministrów spraw zagranicznych, np., Sikorski, Waszczykowski, a także nazwy krajów szczególnie dotkniętych falą uchodźców – Włochy, Grecja oraz państwa (świat) arabskie. Warto nadmienić, iż w opisywanym nurcie dyskursu funkcjonują słowa i wyrażenia wskazujące na normatywny charakter ujęcia problemu, np. *współpraca, zgoda, procedury, potrzeba, konieczność* etc. Problematyka kryzysu migracyjnego zajmowała ważne miejsce we wszystkich badanych tytułach, także na łamach „Bilda” (Link 2018, s. 2).

26 Niemiecka prasa publikowała nie tylko wiele artykułów własnych w tej spornej kwestii, ale sięgała – co godne odnotowania – po opinie polskich autorów, sceptycznie nastawionych do koncepcji żądania od Berlina odszkodowań wojennych (Goschler, Ruchniewicz 2018, s. 6).

Prasa niemiecka często pisze o światowej sławy polskich artystach. Interesującym wątkiem są biografie – także wspomnienia z czasów wojny – polskich twórców, zwłaszcza Romana Polańskiego, Krzysztofa Komedy, Jerzego Kosińskiego, Leopolda Tyrmanda i Marka Hłaski. FAZ wymienia tych artystów jako przykład twórców, którzy rozpoczęli swoje kariery w Polsce, lecz globalną sławę zdobyli na emigracji. Wśród polskich twórców, o których pisano na łamach niemieckich dzienników, można wymienić światowej sławy kompozytorów (np. Fryderyk Chopin, Krzysztof Penderecki, Henryk Mikołaj Górecki, Witold Lutosławski) (Kel 2018, s. 16; Brembeck 2018, s. 9), prozaików i poetów (np. Bruno Schulz, Czesław Miłosz, Olga Tokarczuk, Julian Kornhauser, Adam Zagajewski, Ryszard Krynicki) oraz współczesnych malarzy (np. Wilhelm Sasnal) czy performerów (Piotr Ukleński). Nie zabrakło także odniesień – najczęściej w formie recenzyjnej – do osiągnięć polskiej sztuki – w przeszłości i współcześnie (Stach 2017, s. 14) – oraz do artystów reprezentujących kulturę popularną, wśród których zainteresowanie wzbudził m.in. Robert Górski i jego kabaret *Ucho prezesa*. Niemieckie media interesują się twórczością współczesnych polskich filmowców (Kurianowicz 2018, s. 12). Pisano o m.in. o Agnieszce Holland, Krzysztofie Zanussim, Andrzeju Wajdzie (Belousova 2018, s. 22), Wojciechu Smarzowskim, a bardzo wysoko oceniono dzieła Pawła Pawlikowskiego (*Ida*, *Zimna wojna*), a także – ze względu na interesującą niemieckiego odbiorcę tematykę – film Filipa Bajona pt. *Kamerdyner* (Kurianowicz 2018, s. 12).

Obraz naszej kultury na łamach niemieckiej prasy wiąże się także – jak niemal wszystko, o czym obecnie piszą niemieccy dziennikarze w kontekście Polski – z aktualną sytuacją polityczną. „Retoryczne przeciąganie liny” – jak czytamy – dotyczy nie tylko pamięci o przeszłości, ale szeroko rozumianej kultury, która stała się polem partyjnej rywalizacji (Halter 2018, s. 12). Pojawia się też w Polsce – zdaniem niemieckich dziennikarzy – problem cenzury w świecie sztuki. „Jak przystało na autorytarny reżim” – pisze „FAZ” – „rządząca partia wykazuje agresywne podejście do polityki kulturalnej”²⁷, a wszędzie

27 Por. *Frau Zivilisation. Die Regisseurin Agnieszka Holland wird siebzig*, FAZ, 277, 28 I, 12.

tam, gdzie minister kultury Piotr Gliński ma coś do powiedzenia, stara się wyeliminować wpływy liberalne w krajobrazie kulturalnym Polski. W szczególności dotyczy to teatrów, w których – jak czytamy – niegdyś pracowali uznani na arenie międzynarodowej reżyserzy, dziś decydują o nim „prowincjonalni średniacy” (Halter 2018, s. 12). Celem polityki kulturalnej jest doprowadzenie do stanu, w którym polska sztuka ma (ponownie) stać się patriotyczna, katolicka oraz lojalna wobec władzy.

PODSUMOWANIE

Z badań nad obrazem Polski na łamach niemieckich dzienników w krótkim – aczkolwiek istotnym czasie politycznej zmiany – wynika kilka wniosków. Prasa w Niemczech Polską interesuje się nieco bardziej niż media innych krajów. Najsilniejszy kontekst międzynarodowy przekazów o Polsce w prasie niemieckiej to kontekst Unii Europejskiej. Z perspektywy niemieckich mediów istotna jest także pozycja Polski w relacji do elitarnych państw świata, zwłaszcza Rosji i „globalnego hegemonu”, czyli USA. Prasa niemiecka równocześnie odnosi się niechętnie do regionalnych inicjatyw Warszawy, zarówno projektów politycznych, jak i gospodarczych.

W dyskursie o Polsce przeważają treści utrzymane w negatywnym tonie, co ma związek z krytyczną oceną istotnej zmiany politycznej, która dokonała się nad Wisłą w 2015 roku. Należy podkreślić, że ów krytycyzm jest umiejętnie wzmacniany publikowaniem „głosów z Warszawy”, czyli rozpowszechnianiem – w formie przytaczanych wypowiedzi lub przedruków – opinii polskich autorów. A zatem ważną rolę w kształtowaniu niemieckiej opinii publicznej na temat naszego kraju odgrywają głosy samych Polaków, zarówno osób znanych (autorytetów ze świata polityki, mediów i kultury), jak i zwykłych obywateli RP, chętnie cytowanych w niemieckich mediach.

Media niemieckie na ogół wspierają polityczne tezy o Polsce upowszechniane na forum europejskim – krytykują ograniczanie wolności słowa i mediów oraz łamanie praworządności i niezawisłości sądownictwa.

Prasa niemiecka stanowczo odrzuca możliwość jakiegokolwiek dyskusji nad odszkodowaniami wojennymi dla Polski. Domaganie się przez Polskę reparacji od Berlina jest – ponad 70 lat po zakończeniu wojny – uznawane za całkowicie bezpodstawne i absolutnie niezrozumiałe dla polityków, dziennikarzy i zwykłych obywateli RFN. Niemieckie media drukowane prezentują stanowisko odmienne od polskiego także w innych kwestiach szczegółowych. Na przykład w sprawie globalnych problemów takich jak migracja oraz w kwestii polityki energetycznej (szczególnie budowy gazociągu Nord Stream 2). Niemieccy dziennikarze inaczej oceniają też prezydenturę Donalda Trumpa oraz – choć nieco rzadziej – działania Rosji na arenie międzynarodowej.

Prasa niemiecka jednoznacznie potępia łamanie podstawowych wolności i praw człowieka, występuje w obronie praw kobiet i rozmaitych mniejszości, a także wspiera politykę rządu federalnego w sprawach kryzysu uchodźczego. Taka orientacja dyskursywna stanowi dziś swoistą cechę prasy niemieckiej, na łamach której kosmopolityczna wizja świata bez granic i otwartego społeczeństwa zyskuje przewagę nad perspektywą narodową. Tymczasem Polska opowiada się po stronie tradycyjnych wartości oraz „Europy suwerennych ojczyzn”, co – z perspektywy Berlina – jest oceniane krytycznie.

Są jednak w Niemczech dziennikarze – jak chociażby Christoph von Marschall – którzy rozumieją, że w Polsce (i innych krajach regionu) centrum polityczne przesunęło się wyraźnie na prawo, gdy tymczasem w Niemczech za rządów Angeli Merkel pozycję dominującą zdobył lewicowo-liberalny progresywizm w połączeniu z ekologiczną agendą Zielonych. Efektem tego są liczne rozbieżności w wielu zagadnieniach politycznych. Niestety, trzydzieści lat po rozpoczęciu pokojowej transformacji w Polsce i po zjednoczeniu Niemiec, nasze relacje sąsiedzkie są nieco gorsze niż kilka lat temu. Dlatego też media, zarówno w Warszawie, jak i Berlinie, powinny

– jak słusznie twierdzi ambasador Republiki Federalnej Niemiec w Polsce Rolf Nickel – „obniżyć temperaturę retoryki”²⁸, prezentować wspólne osiągnięcia i wyjaśniać obywatelom, jak wiele interesów łączy nasze kraje. Politycy w RFN i wspierające ich środki przekazu muszą zarzucić taktykę dystansowania się do Warszawy i postawę wyczekiwania na zmianę władzy nad Wisłą. Z kolei rząd Zjednoczonej Prawicy – i polskie media określające się jako „patriotyczne” lub „tożsamościowe” – powinny skończyć ze skrajnie niebezpiecznym graniem „antyniemiecką kartą”. Należy mieć nadzieję, że rację ma Stefan Ulrich, który pisze: „Przyjaźń jest jak wino, im starsze tym lepsze (...). To daje nadzieję. Przyjaźń między Polską a Republiką Federalną Niemiec jest młoda i dlatego istnieje ogromny potencjał do jej poprawy” (Ulrich 2017a, nr 32, s. 4).

BIBLIOGRAFIA

- Berelson B. (1952), *Content analysis in communication research*. New York: Free Press.
- Entman R. (1993), *Framing: Towards Clarification of a Fractured Paradigm*. *Journal of Communications* 43(4), 51–58.
- Federalizacja, czyli piękna mrzonka współczesnej Europy – rozmowa z Janem Rokitą. Rozmawiał Maciej Gaździcki, *Teologia Polityczna* 2016, <https://teologiapolityczna.pl/federalizacja-czyli-piekna-mrzonka-wspolczesnej-europy-rozmowa-z-janem-rokita-tpct-17-> (dostęp: 20.05.2019).
- Hess A., Szymańska A. (2009), *Pomost medialny? Międzynarodowa komunikacja polityczna na przykładzie relacji polsko-niemieckich*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

²⁸ *Ambasador Niemiec: Stosunki polsko-niemieckie są znacznie lepsze niż ich reputacja*. <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1098019,ambasador-niemiec-ososunkach-polsko-niemieckich.html> (dostęp: 24.04.2020).

- Kelly E., Stone P. (1975), *Computer Recognition of English Word Senses*. North-Holland Linguistic Series.
- Krippendorff K. (1980), *Content analysis: An Introduction to its Methodology*. Beverly Hills, CA.: Sage Publications.
- Lula P. (2005), *Text mining jako narzędzie pozyskiwania danych z dokumentów tekstowych*. https://media.statsoft.pl/_old_dnn/downloads/text_mining_jako_narzedzie_pozyskiwania.pdf (dostęp: 14.01.2014).
- von Marschall Ch. (2019), *Warum ist Polen den Deutschen so fern?* Der Tagesspiegel, 13.10. <https://www.tagesspiegel.de/politik/fremde-nachbarn-warum-ist-polen-den-deutschen-so-fern/25110758.html> (dostęp: 17.05.2019).
- McCombs M., Shaw D. (1972), *The Agenda Setting Function of the Mass Media*. Public Opinion Quarterly, 36, 176–187.
- Niemcy nie są reprezentantem całej Europy*. Wywiad z Markiem Cichockim. Teologia Polityczna Co Tydzień 2017, <https://teologiapolityczna.pl/teologia-polityczna-co-tydzien-nr-73-niemcy-panstwo-bez-formy> (dostęp: 17.05.2019).
- Ociepka B., W, Łada, A., Ćwiek-Karpowicz J. (2009), *Wzajemny wizerunek polityki europejskiej Polski i Niemiec w okresie napięcia – analiza porównawcza prasy polskiej i niemieckiej*. Studia Medioznawcze, 1(36), s. 11–27.
- Osgood Ch.E., May W.H., Miron M.S. (1975), *Cross-Cultural Universals of Affective Meaning*, Urbana, IL: University of Illinois Press.
- Pisarek W. (1983), *Analiza zawartości prasy*. Kraków: OBP RSW „Prasa – Książka – Ruch”.
- Pisarek W. (2007), *O mediach i języku*. Kraków: Universitas.
- Płaneta P. (2018), *Komputerowa analiza tekstu w dyskursach medialnych*, [w:] A. Szymańska, M. Lisowska-Magdziarz, A. Hess (red), *Metody badań medioznawczych i ich zastosowania* (65–88). Kraków: Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej UJ.

- Shoemaker P., Eichholz M., Kim E., Wrigley B. (2001), Individual and Routines Forces in Gatekeeping. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 78(2), 233–246.
- Shoemaker P., Reese S. (1996), *Mediating the Message: Theories of Influence on Mass Media Content*. New York: White Plains, Longman.
- Stone P.J., Dunphy D.C., Smith M.S., Ogilvie D.M. (1966), *The General Inquirer: A Computer Approach to Content Analysis*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Szymańska A. (2000), *Wizerunek Polski w Spieglu w latach 1990–1999*. *Zeszyty Prasoznawcze*, 3–4, 106–119.
- Szymańska A. (2005), *Spiegłowski wizerunek polskiej polityki. Państwo i Społeczeństwo*, 5(2), 105–113.
- Szymańska A. (2009), *Dyplomacja mediów – wizerunek problematyki wypędzonych na przykładzie wybranych publikacji prasowych ostatniej dekady (dzienniki „Rzeczpospolita” i „Frankfurter Allgemeine Zeitung”)*. *Zeszyty Prasoznawcze*, 1–2, 50–58.
- White D.M. (1949), The „Gatekeeper”: A Case Study in the Selection of News. *Journalism Quarterly*, 27, 383–390.

MATERIAŁY PRASOWE

- Belousova K. (2018), *Nur die Rehe waren Zeugen. Ökothriller und Racheilm gehen in Agnieszka Hollands neuem Film „Die Spur“ eine stimmige Verbindung ein. Quentin Tarantino lässt grüßen*. DW, 3 I, 22.
- Bethke H. (2019), *Lebendige Ressentiments*. FAZ, 88, 13 IV, 10.
- Brembeck R.J. (2018), *Die gnadenlose Geschichte von einem zornigen jungen Mann. Die Salzburger Festspiele eröffnen mit Passionsstücken von Krzysztof Penderecki, Ludwig van Beethoven, Pier Paolo Pasolini – und Mozarts Klarinettenkonzert*. SZ, 167, 23 VII, 9.
- Carstens P. (2018), *Die SPD und Moskau. Pflegt die Partei Willy Brandts Erbe oder eine Tradition der Anbiederung?* FAZ, 123, 30 V, 10.

- Croituru J. (2017), *Imageschutz per Gerichtsbeschluss. Polens Rechte ist dazu übergegangen, auch im Ausland Maßnahmen gegen die Verletzung des „guten Namen Polens“ zu ergreifen. Besonders hat sie dabei Deutschland im Visier.* FAZ, 150, 1 VII, 14.
- Crolley H., Kálnoky B. (2018), *Stunde der Osteuropäer Bulgarien übernimmt die Präsidentschaft des EU-Rats, und Polens neuer Premier hat für seine erste Auslandsreise Ungarn ausgewählt. Zeichen eines neuen Selbstbewusstseins.* DW, 3 I, 7.
- Dehnel J. (2017), *Sprache der verbrannten Erde. Wenn die Opposition zum Todfeind wird und das Parlament zum Werkzeug der Rache: Besichtigung der rhetorischen Schlachtfelder in Polen.* FAZ, 173, 29–30 VII, 15.
- Fritz P. (2018a), *Das Phantom von Warschau.* DW, 15 VI, 7.
- Fritz P. (2018b), *Merkel muss sich auf einen ungemütlichen Empfang einstellen. Die Kanzlerin reist zu deutsch-polnischen Regierungskonsultationen nach Warschau – und trifft auf selbstbewusste Gastgeber.* DW, 2 XI, 6.
- Fritz P. (2019), *Danziger Bürgermeister stirbt nach Messerattacke. Fünf Stunden wird Pawel Adamowicz operiert, doch er erliegt seinen Verletzungen. Ermittler schließen psychische Erkrankung des Täters nicht aus.* DW, 15 I, 1.
- Föderl-Schmid A. (2017), *Lernt, was ihr lernen wollt.* SZ, 288, 2 IV, 12.
- Garton Ash T. (2017). *Aus Mangel an Respekt. Der Erfolg der AfD zeigt: Populismus hat nicht nur wirtschaftliche, sondern vor allem kulturelle Ursachen.* SZ, 225, 29 IX, 2.
- Gnauck G. (2017a), *Polit-Satire bringt Polens Konservative auf die Palme. In einem YouTube-Filmchen rauft Merckels Leibwächter mit einer PiS-Abgeordneten und auf Kaczynskis Globus gibt es nur Polen. Nicht alle können darüber lachen.* DW, 2 V, 7.
- Gnauck G. (2017b), *Sind Polen die neuen Briten?* DW, 15 X, 3.
- Goschler C., Ruchniewicz K. (2018), *Abrechnungen. Die Defizite einer Wiedergutmachung deutscher Verbrechen werden in Polen für andere Zwecke vereinnahmt.* FAZ, 63, 15 III, 6.

- Halter M. (2018), *Vortanzen zur Dreifachhochzeit*. FAZ, 6, 8 I, 12.
- Hassel F. (2017), *Der polnische Standpunkt Streit um Danziger Museum des Zweiten Weltkrieges*. 288, SZ, 15 XII, 12.
- Hassel F. (2018a), *Mit dem Segen von oben. In Polen finden rechte Thesen Zuspruch, die Regierung selbst fördert Nationalismus*. SZ, 86, 14–15 IV, 2.
- Hassel F. (2018b), *Nur Rot und Weiß sind erlaubt. Aus Furcht vor einem Aufzug der Rechtsradikalen marschiert Polens Regierung zum Jahrestag der Unabhängigkeit nun eben selbst*. SZ, 258, 9 XI, 9.
- Hassel F. (2018c), *Polnisches Phantom*. SZ, 129, 8 VI, 8.
- Hassel F. (2019a), *Aufbruch in den Frühling. Warum Polens Opposition sich Hoffnungen macht, im Mai erst die Europa – und im Herbst die Parlamentswahl zu gewinnen*. SZ, 57, 8. III, 3.
- Hassel F. (2019b), *Der Mord, der Polen erschüttert. Nach dem Attentat auf den liberalen Danziger Oberbürgermeister Adamowicz ruft Präsident Duda zu einem Marsch gegen Gewalt und Hass auf*. SZ, 12, 15 I, 7.
- Hassel F. (2019c), *Flecken auf der sauberen Weste. Korruption, Bereicherung, windige Geschäfte – das Image der Regierungspartei PiS hat schwer Schaden genommen*. SZ, nr 57, 8 III, 3.
- Hassel F., Neshitov T. (2017), *Schattenreich. Sie wollen raus aus der EU, mögen Pegida und entnehmen ihr Geschichtsbild auch mal einer Fantasy-Saga. Eine Begegnung mit sehr überzeugten polnischen Nationalisten*. SZ, 268, 22 XI, 3.
- Kautz H. (2017), *Probt Russland den Krieg gegen die Nato? Interview mit Verteidigungsministerin Ursula von der Leyen*. BILD, 15 IX, 2.
- Kel E. (2018), *Der Stolz, ein Mensch zu sein. Der Dirigent Krzysztof Urbanski über sein Festival zum polnischen Unabhängigkeitstag, Nationalität und die Rolle der Kunst in der Politik*. SZ, 264, 16 XI, 10.

- Kijowska M. (2018), *Ein Polen aus privaten Geschichten*. FAZ, 302, 29 XII, 18.
- Knoben M. (2018), *Jeder Mensch ist eine Insel. Der polnische Oscarpreisträger Paweł Pawlikowski erzählt in seinem Melodram „Cold War“ eine verführerisch schöne Geschichte über Liebe und Musik zwischen Ost und West*. SZ, 269, 22 XI, 14.
- Kurianowicz T. (2018), *Von pädophilen Priestern und alkoholkranken Frauen. Das Filmfestival in Gdynia ist eines der letzten Bollwerke der liberalen Kunst Polens*. FAZ, 228, 1 X, 12.
- Lepenies W. (2018), *Mitteleuropa ist tot*. DW, 14 VIII, 2.
- Link A. (2018), *EVP-Spitzenkandidat Weber im BILD-Interview: „Europa driftet auseinander“*. Bild, 22 XI, 2.
- Löwenstein S. (2018), *Demonstrativer Schulterschluss. Beim Treffen der Visegrád-Länder üben die vier Kritik am Asyl-Sondergipfel. Mit dem Gast aus Österreich ist man sich in Asylfragen jedoch einig*. FAZ, 142, 22. VI, 2.
- Michnik A. (2018), *Zuspruch in schwierigen Zeiten*. DW, 23 IV, 2.
- Mühlauer A., Munzinger P. (2017), *Ungarn wird Fall für Brüssel. Die Regierung Orbán nährt zunehmend Zweifel daran, ob sie die Werte der EU teilt*. SZ, 87, 13–14 IV, 8.
- Müller-Thederan D. (2019), *Bürgermeister stirbt nach Messer-Attentat*. Bild, 15 I, 6.
- Schiltz Ch.B. (2019), *„Deutschland setzt seine Interessen mit Härte durch“*. DW, 2 IV, 6.
- Schiltz Ch.B., Fritz P. (2019), *„Unser Blut für eine neue europäische Gemeinschaft“*. Italiens Innenminister Matteo Salvini besucht Warschau und will dort mit der PiS eine neue Allianz der Rechtspopulisten schmieden. DW, 9 I, 8.
- Schuller K. (2017a), *Alles Kommunisten und Esbeken. Viele tausend Polen gehen jeden Abend gegen die Justizreform auf die Straße. Die Regierung diffamiert sie als Bolschewiken, tatsächlich geht es ihnen um Europa*. FAZ, 168, 22 VII, 6.
- Schuller K. (2017b), *Ein Tabu ist gefallen*. FAZ, 33, 8 II, 2.

- Schuller K. (2017c), *Kein Platz für kranken Nationalismus. Dudas Rede zum Vaterlandsmarsch*. FAZ, 256, 15 XI, 6.
- Schuller K. (2018), *Mücken und Elefanten. Polens Ministerpräsident spielt Konflikte mit Berlin herunter*. FAZ, 41, 17 II, 5.
- Schümer D. (2017), *Die Herrenart der EU*. DW, 15 IX, 3.
- Stach S. (2017), *Wir wollen versuchen, den Drachen zu töten. Eine Ausstellung im Warschauer Zentrum für Zeitgenössische Kunst fragt nach der polnischen Identität. Die Kunstwerke selbst vergegenwärtigen diese Identität freilich ironisch und gebrochen. Spätes Polentum. Formen nationaler Identität nach 1989. Warschau, Zentrum für Zeitgenössische Kunst Schloss Ujazdowski, bis 6. August*. FAZ, 126, 1 VI, 14.
- Steiner E. (2019), *Russland glaubt weiter an Nord Stream 2. Noch ist unklar, welche Folgen der Kompromiss in Brüssel für die russische Gaspipeline haben wird. Die Projektgesellschaft bleibt entspannt: „Wir bauen weiter“*. DW, 9 II, 6.
- Ulrich S. (2017a), *Frostige Freundschaft mit Zukunft*. SZ, 32, 8 II, 4.
- Ulrich S. (2017b), *POLEN. Tyrannei der Mehrheit*. SZ, 22, 22 II, 4.
- Ulrich S. (2017c), *REPARATIONEN. Deutschlands Schuld*. SZ, 213, 15 IX, 4.
- Ulrich S. (2017d), *SELBSTBEHAUPTUNG. Europa zuerst*. SZ, 23, 28–29 I, 4.
- Veser R. (2017), *Zwischen drei Meeren. Eine polnischer Spuk aus der Zwischenkriegszeit und sein Nutzen für die EU*. FAZ, 156, 8 VII 2017, 10.
- Veser R. (2018), *Von Helden und Verrätern. Warum Polens Geschichtspolitik richtig und zugleich falsch ist*. FAZ, 45, 22 II, 10.
- Veser R. (2019), *Die Folgen des Hasses. Danzigs Bürgermeister stirbt nach Messerangriff*. FAZ, 12, 15 I, 3.